

Příspěvek k problematice predikce kriminálního jednání¹

PhDr. Šárka BLATNÍKOVÁ a PhDr. Karel NETÍK, CSc., IKSP

Jeden z výzkumů, realizovaný Institutem pro kriminologii a sociální prevenci, se v rámci penologické problematiky zaměřil na oblast predikce vývoje pachatele - na pachatele a jeho vývoj z hlediska rizika opakování kriminálního chování. Cílem výzkumu bylo shromáždit a analyzovat odborné zdroje a instrumenty používané v zahraničí i u nás k predikci kriminální recidivy, analyzovat jednotlivé proměnné užívané k predikci kriminálního chování a na základě výstupů z dosud realizovaných výzkumů i obsáhlé kriminologické literatury vybrat faktory, které jsou za recidivu kriminálního chování odpovědné. Výstupem se pak stala pracovní verze instrumentu prakticky využitelná k predikci recidivy pachatele – k predikci opětovného odsouzení, která je založena na statických faktorech.

Přístup k predikci vývoje pachatele a k posuzování pachatele

Základní myšlenka, která je společná různým predikčním systémům, je abstrahovat informace o určitém počtu faktorů, které mohou mít nějaký vztah ke kriminálnímu chování - ke kriminální recidivě. Při výběru těchto proměnných se vychází zejména z výsledků dřívějších výzkumů příčin jevu, tedy empiricky podložených skutečností i z teoretické odborné literatury

Problém individuální kriminální predikce, resp. predikce případné kriminální recidivy u konkrétního jedince je prakticky stejně starý jako sama kriminologie. Objevuje se v souvislosti se snahami vysvětlit kriminální chování pachatele a nebo založit systém sankcí na racionálních základech.

Většina autorů zdůrazňuje, že i při použití nejdokonalejších metodik nelze formulovat jednoznačně „dobrou nebo špatnou“ prognózu, ale je možné se vyjádřit k jisté pravděpodobnosti dalšího vývoje chování (např. k selhání posuzovaného

---

¹ Text vychází ze závěrečné zprávy výzkumu IKSP „Vybrané problémy vězeňství se zaměřením na predikci vývoje pachatele“ 2004-2007, řešitelé: PhDr. Šárka Blatníková a PhDr. Karel Netík, CSc

jednice po propuštění z výkonu trestu)². Neexistují univerzální prognostické systémy. Jejich objektivita závisí jednak na teoretických-kriminologických východiskách (hlavně na výzkumu jednotlivých rizikových faktorů³), jednak na kriminální populaci, na které byly vypracované i na situaci v jaké byly použity a k jakému účelu.

Posuzování pachatele - metody a proměnné používané k predikci kriminálního chování

Metody a techniky

Screening (depistáž) vyjadřuje metodu vyhledávání časných forem určitých rizik v populaci. Jde o monitoring, zacílený na vyhledání osob vykazující hledané rizikové faktory, čímž představuje významnou pomoc v prevenci závažnějších stavů či problémů. Po takovémto vytřídění rizikové populace zpravidla následuje detailnější diagnostická práce a následné-adekvátní řešení (zacházení/terapie). Tyto techniky se vyznačují snadnou proveditelností, rychlým vyhodnocením a snadnou interpretovaností. Výstupem zde není a ani nemá být úplná diagnóza, ale roztřídění osob do skupin s pravděpodobnou přítomností hledaného znaku. Nemůže nahrazovat vlastní diagnostickou práci, jeho účelem je pouze a jenom identifikovat osoby pravděpodobně „ohrožené či rizikové.“ Klasifikace znamená třídění či zařazení do skupin podle daných hledisek. Jde o rozdělení množiny objektů (osob, údajů) podle nějakého pravidla do kategorií nebo tříd. Kritéria pro klasifikaci mohou tvořit externí (např. právní kvalifikace, výška apod.) nebo interní proměnné (např. depresivní osoby). Taxonomie pak představuje užší koncept, který je součástí klasifikací a většinou se odkazuje na interní proměnné. Jde o způsob nalézání znakově totožných osob matematicko-typologickými metodami (např. pro potřeby výzkumu).⁴

V penologické a kriminologické literatuře se termíny „posuzování“ (assessment) a „klasifikace“ (classification) někdy objevují a užívají promiskue. Zřejmě proto, že posouzení je nutným předpokladem jakéhokoli organizovaného klasifikačního schématu. Posouzení zahrnuje identifikaci podobností a rozdílů mezi jedinci cílové populace. To posuzovateli umožní je klasifikovat do skupin. V tomto

---

² Heretik, A.: Forezná psychológia. SPN-Polygraf Print, Prešov 2004.

³ Pojmem kriminogenní-rizikové faktory jsou označeny rizikovní činitelé (ať již příčiny nebo podmínky), které vyvolávají, usnadňují nebo podporují kriminální chování jedince.

⁴ Hartl, P., Hartlová, H.: Psychologický slovník. Portál, Praha 2004, str. 633

smyslu je posouzení proces (diagnostika), zatímco klasifikace konečný výsledek. Účelem posouzení u daného jedince je identifikovat jeho obtíže a potenciály a také vymežit, co „s nimi dál“ (jak s nimi zacházet). Nástroje používané pro posouzení rizika v systému trestního soudnictví (vězeňství) by tedy měly pomoci při rozhodování zejména v rámci klasifikace odsouzených.

„Risk assessment“ (posouzení rizika pachatele) a „need assessment“ (hodnocení potřeb pachatele) slouží k diagnostice/posuzování pachatele (offender assessment). Pojem **rizika**⁵ odkazuje na pravděpodobnost, že se pachatel dopustí kriminálního jednání (spáchá trestný čin) např. po propuštění z výkonu trestu. Campbell⁶ se pokusil naznačit některé odlišnosti konceptu rizika a konceptu nebezpečnosti pachatele (dangerousness). U posouzení rizika pachatele jde podle něj o určení či odhad pravděpodobného výsledku, o predikci vývoje pachatele (recidivuje-nercidivuje) a identifikují se faktory, které posilují nebo oslabují daný závěr. Risk assessment se zaměřuje spíše na faktory v okolním prostředí. Při posouzení nebezpečnosti jde spíše o zhodnocení (odhad) povahy, dispozic či charakteru pachatele, důraz je položen na stabilitu a zaostřuje se spíše na individuální rysy jedince (vnitřní faktory). Posouzení nebezpečnosti sleduje spíše přítomnost a množství znaku či dané charakteristiky. Dále autor uvádí, že posouzení nebezpečnosti vyžaduje od hodnotitele více dedukce než při stanovení rizika.

Obecně termín nebezpečnost (dangerousness)⁷ přísluší některým násilným a sexuálním pachatelům a jejich činům. Jestliže jsou pachatelé považováni za „nebezpečné“, může to pro ně například znamenat, že budou uvězněni na delší dobu, než by bylo úměrné jejich původnímu trestnému činu. V anglosaské

---

⁵ Koncept „rizika“ se v posledním období stal významným organizujícím principem pro trestní a nápravné uvažování a strategie. Pojetí rizika je, např. ve Velké Británii, vnímáno jako „riziko újmy“ (nebezpečnosti; jde o riziko, které ohrožuje život; v tomto kontextu je riziko vztahováno k závažné trestné činnosti násilného a sexuálního charakteru) a „riziko recidivy“ je riziko opětovného odsouzení.

⁶ Campbell, F.W.: Challenging the Evidentiary Reliability of Sexual Predator Evaluations. International Conference of the National Child Abuse Defense and Resource Center, 1998, p.24 ; dostupné z: http://web.jjay.cuny.edu/~pzapf/classes/PY8_Week/207_Risk_Assessment.htm

⁷ pozn.: Ve Velké Británii se používá „kriminologický (trestně-právní) koncept“ - „dangerous and severe personality disorder – DSPD (nejde o psychiatrický termín), který vychází z přesvědčení, že lidé s mentálními problémy, kteří představují akutní nebezpečí pro ostatní (nebo pro sebe) potřebují být kontrolováni, sledováni a „řízeni.“ Záměrem tohoto konceptu je držet nebezpečné pachatele „mimo ulici.“ Projekt DSPD otvírá dveře preventivní detenci, ospravedlněné potenciálním rizikem, nikoli spáchanými trestnými činy. (Většina lidí s psychickými problémy ovšem nejsou nebezpeční zločinci.) DSPD program pojmuje iniciativu mezi Ministerstvem zdravotnictví, Home Office a vězeňskou službou, čímž vytváří a pilotuje nové služby mentálního zdraví pro lidi, kteří jsou „nebezpeční“ následkem závažné poruchy osobnosti. (DSPD – Dangerous People with Severe Personality Disorder Initiative.) WWW.DSPDPROGRAMME.GOV.UK

odborné literatuře⁸ vztahuje k pravděpodobnosti budoucího násilného kriminálního jednání. Kozol a spolupracovníci⁹ definují „nebezpečnost“ jako potenciál způsobit druhé osobě (osobám) závažné zranění či újmu na jeho (jejich) zdraví.

Potřeby (needs) utvářejí pachatelovo kriminální chování a jsou zaměřeny na koncipování programu zacházení. Hodnocení potřeb (need assessment) představuje proces přešetření situace pachatele s ohledem na to, co je v rámci komunity považováno za „normální“. Cílem hodnocení potřeb je odhadnout rozsah problému a naléhavost situace, aby pak bylo možné naplánovat postup a mobilizovat dostupné zdroje¹⁰. Dále v textu budou zmíněny v souvislosti s dynamickými faktory.

Potřeba je v tomto kontextu vnímána jako kriminogenní dynamický faktor, s kterým lze ve většině případů „pracovat“, a který se dá „změnit“ (např. jedinec může změnit bydliště, najít si práci, abstinovat), což ve svém důsledku vede ke snížení jeho „potřeby“ produkovat kriminální chování. V kontextu sociální práce může být potřeba konstrukt popisující něco, co pociťuje klient nebo definuje expert, resp. stát či instituce. Sociální pojetí potřeby se liší od psychologických definic tím, že je vztahuje k zákonu nebo k jinému druhu oprávnění. V sociální práci však má svoje místo i psychologické pojetí potřeby a analýza překážek v jejím uspokojování¹¹

Podobně Gottfredson a Moriartyová¹² v této souvislosti upozorňují na odlišování dvou typů ohodnocení pachatele. První označují jako tzv. rizika veřejné bezpečnosti (public safety risk), která zahrnují predikci např. nedostavení se k soudu, eventuální útěk, ublížení sobě nebo ostatním a samozřejmě recidivu kriminálního jednání. Od toho odlišují diagnostiku kriminogenních potřeb pro účely zacházení (assessment of treatment needs), která může být také použita v prediktivním smyslu (např. zjištění

---

⁸ Campbell, J.C.: *Assessing Dangerousness. Violence by Sexual Offenders, Batterers, and Child Abusers.* London, Sage Publ. Inc. 1995; Blackburn, R.: *Risk Assessment and Prediction.* In: McGuire, J. a kol. (eds.): *Behaviour, Crime and Legal Processes.* Chichester, John Wiley & Sons Ltd., 2000, str. 177 – 204

⁹ Kozol H. L., Boucher, R. J., Garofalo R.F.: *The Diagnosis and Treatment of Dangerousness Crime & Delinquency*, 18, 4, 1972, str. 371-392.

¹⁰ Matoušek, O.: *Slovník sociální práce.* Portál, Praha 2003, str. 76

¹¹ Matoušek, O. (2003) cit. práce, str. 158

¹² Gottfredson, S.D., Moriarty, L.J.: *Statistical Risk Assessment - old problems and new applications Crime Delinquency*, 52, 2006, p. 178

stavu před a po intervenci). V praxi je běžné používat obojí, ale literatura naznačuje, že nedostatečná jasnost účelu jednotlivých posouzení vede ke zmatení.

Je zřejmé, že posouzení rizika a posouzení potřeb se realizuje poněkud odlišnými nebo alespoň modifikovanými nástroji. Často jsou však instrumenty pro posouzení rizika používané pro predikci úspěchu či selhání v programech zacházení. Nelze jednoznačně tvrdit, že úspěch nebo selhání v léčbě (či v programu zacházení) nesouvisí s recidivou, ale používání nástrojů posouzení rizika k předpovídání úspěchu nebo selhání v léčbě je určitou „zpronevěrou nástroje.“

Risk assessment je určen k tomu, aby predikoval chování a pokud je použit k tomuto účelu, může poskytnout relativně „přesnou“ predikci.¹³ Pokud je ale použit v neprediktivní situaci – např. k rozhodování o způsobu zacházení s pachatelem, má za následek „zanedbatelnou“ prediktabilitu a jeho užitná hodnota je nízká¹⁴.

Statické a dynamické rizikové faktory užívané při predikci kriminální jednání

Rizikové faktory užívané k predikci kriminálního chování je možné dělit také na „statické“ a „dynamické.“ Statické rizikové faktory jsou konstantní a neměnné, případně se mění pouze v jednom směru, např. se zvyšuje věk či se mění kriminální historie (např. roste počet trestných činů, kterých se osoba dopustí). Patří mezi silné prediktory¹⁵, ale nejsou přístupné programům zacházení. Dynamické rizikové faktory („kriminogenní potřeby) naopak představují vlastnosti či aktuální situaci pachatele. Mezi silné (významné) prediktory kriminální recidivy patří kriminální postoje pachatele, antisociální/kriminální společníci (vazby a kontakty), ztráta zaměstnání či abúzus návykových látek.¹⁶ Tyto proměnné jsou přístupné intervenci, je možné je modifikovat a proto jsou slibnými cíli korektivního zacházení. Změny v rámci jednotlivých faktorů lze „měřit“; i když takové ohodnocení může být obtížné. I to může

¹³ blíže např.: Gottfredson, S.D., Gottfredson, D.M.: Accuracy of prediction models. In: Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J., Visher, C.A.: Criminal Careers and "Career criminals" Vol. 2. National Academy of Sciences Press, Washington 1986, str. 212-290; Bonta, J., Wallace-Capretta, S., Rooney, J.: A Quasi-Experimental Evaluation of an Intensive Rehabilitation Supervision Program. Criminal Justice and Behavior, 27, 2000, str. 312–329.

¹⁴ Connolly, M.M.: Critical examination of actuarial offender-based prediction assessments: Guidance for the next generation of assessments. National Institute of Justice, N.2001-IJ-CX-0003, U.S. Department of Justice, Washington 2003, p. 10

¹⁵ Prediktory delikventního/kriminálního chování, tj. znaky pravděpodobného ukazatele budoucího kriminálního chování posuzované osoby.

¹⁶ Blanchette, K., Brown, S.: The Assessment and treatment of Women Offenders. John Wiley and Sons, Chichester 2006.

být důvodem, proč existuje mnohem více prediktivních posuzovacích nástrojů, které spoléhají na statické prediktory než těch, které kombinují statické a dynamické proměnné.

Význam dynamických rizikových proměnných pro případový management (case management) spočívá v identifikaci kriminogenních potřeb, které plní úkol cíle zacházení s pachatelem. Probační a sociální kurátoři, pracovníci ve vězeňství a další poskytovatelé služeb potřebují jasně zformulované a definované kriminogenní potřeby v případě konkrétního programu pro pachatele. Literatura o resocializaci a zacházení ukazuje, že redukce kriminogenních potřeb u pachatele je spojena se snížením jeho recidivity.¹⁷

„Síla“ jednotlivých prediktorů

Andrews a Bonta¹⁸, Motiuk¹⁹ nebo Hollin²⁰ v této souvislosti zdůrazňují potřebu rozlišovat mezi kriminogenními²¹-rizikovými faktory, které ke kriminálnímu chování přispívají přímo (např. antisociální či kriminální postoje jedince, závislost na návykových látkách, nižší stupeň vzdělání či nedostatečná pracovní kvalifikace, slabé kognitivní a interpersonální schopnosti), a těmi, které mají k opakování trestné činnosti méně přímý vztah (např. neuspokojivé bydlení)²².

V tomto smyslu Gottfredson a Moryartiová²³ uvádějí, že nejsilnějšími prediktory recidivy jsou proměnné, které zjišťují: „kriminogenní potřeby (dynamické rizikové faktory), proměnné, které mapují kriminální historii (historii antisociálního chování), informace o sociálním postavení, věk, pohlaví, příslušnost k určité etnické

---

¹⁷ Andrews, D.A., Zinger, I., Hoge, R.D., Bonta, J., Gendreau, P., Cullen, F.T.: Does correctional treatment work? A clinically-relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28, 1990, str. 369-404.

¹⁸ např.: Andrews, D.A., Bonta, J., Hoge, R.D.: Classification for Effective Rehabilitation: Rediscovering Psychology. *Criminal Justice and Behavior* 17, 1990, str. 19-52.

¹⁹ Motiuk, L.: The Community Risk/Needs Management Scale: an effective supervision tool. *Forum Correctional Service*, 9, č. 1, Canada 1997.

²⁰ Hollin, C.R.: Risk-needs assessment and allocation to offender programmes. In: McGuire, J. (Ed.): *Offender rehabilitation and treatment: Effective programmes and policies to reduce re-offending*. Etobicoke, John Wiley, Canada 2002, str. 309-332.

²¹ Pojmem kriminogenní faktory se v kriminologii označují rizikové činitele (ať již příčiny nebo podmínky), které vyvolávají, usnadňují nebo podporují páchaní trestných činů.

²² Goldblatt, P., Lewis, C.: Reducing offending: an assessment of research evidence on ways of dealing with offending behaviour. Home Office Research Study 187, London 1998.

²³ Gottfredson, S.D., Moriarty, L.J.: Statistical Risk Assessment - Old Problems and New Applications. *Crime Delinquency*, 2006, 52, str. 178-200.

skupině a rodinné faktory". Obdobné proměnné zmiňuje Gendreau se svými spolupracovníky²⁴: „nástroje k posuzování rizika by měly zahrnovat oblasti jako je věk, kriminální historie a rodinné faktory jako zástupci **statických** prediktorů a dále informace o antisociálnosti osobnosti, společnících/spolupachatelích, problematiku interpersonálních konfliktů, socioekonomický status a informace o příp. zneužívání návykových látek, které reprezentují **dynamické** prediktory." Dále uvádí, že bezmezná důvěra pouze ve statické proměnné s vyloučením dynamických proměnných by měla za následek „podkopání“ důvěry v užitečnost predikčních instrumentů obecně. Proměnné, které měří „změnu pachatele“, jsou často ignorovány, protože jsou stále považovány za nespolehlivé. Gendreau uvádí, že „již dávno minula doba, kdy rizikové faktory, svou povahou dynamické, bylo možno nonšalantně ignorovat.“

Ve snaze zhodnotit sílu a oprávněnost použití statických i dynamických prediktorů, Gendreau, Goggin a Little²⁵ provedli metaanalýzu víc jak stovky studií provedených v období 1970 až 1994. „Metaanalýza prokázala . . . že proměnné jako například věk, kriminální historie, společníci, rodinné faktory, pohlaví, sociální podmínky a zneužívání drog jsou významné a silně účinné prediktory recidivy“.

Řada výzkumných studií se shoduje na tom, že vhodný predikční instrument recidivy kriminálního chování by měl obsahovat tyto prediktory: **věk pachatele, počet předchozích odsouzení, prosociálním či prokriminální postoje, emoční vazby a diagnostiku antisociální osobnosti.**²⁶

Kanadští výzkumníci (Bonta, Adrews, Hanson a další²⁷) se pokusili zhodnotit prediktivní „sílu“ jednotlivých proměnných (v kategoriích hlavní, střední a minoritní) z hlediska posouzení jak rizika kriminálního chování, tak zhodnocení kriminogenních potřeb jedince. Sestavili tzv. „Velkou čtyřku“ (viz. tabulka 1), kterou tvoří: kriminální historie jedince, antisociální osobnost, antisociální kognice a sociální podpora pro kriminální chování. Další, méně důležité, ale přesto významné proměnné v modelu

---

²⁴ Gendreau, P., Goggin, C., Little, T.: Predicting adult offender recidivism: What works! Ministry of the Solicitor General of Canada, Public Works and Government Services 1996, str.3 , str. 6 a str. 20

²⁵ Gendreau, P., Goggin, C., Little, T.: A meta-analysis of the predictors of adult offender recidivism: What works? Criminology, 34, 1996, str.575-607.

²⁶ cit. podle: Barbaree, H.E., Seto, M.C., Langton, C.M., Peacock, E.J.: Evaluating the predictive accuracy of six risk assessments instruments in adult sex offenders. Criminal Justice and Behavior, 28, 4, 2001, str.490-521.

²⁷ Bonta, J., Law, M., Hanson, R. K. : The prediction of criminal and violent recidivism among mentally disordered offenders. Psychological Bulletin, 123, 1998, str.123-142; Gendreau, P., Little, T., Goggin, C.: A meta-analysis of the predictors of adult recidivism: What works! Criminology, 34, 1996, str. 401-433

představují: prosociální konvence (např. zaměstnání a vzdělání), rodinné vztahy a facilitátory antisociálního a inhibitory konvenčního chování (např. zneužívání drog).²⁸ Méně významné rizikové faktory nebo potřeby méně slibné z hlediska intervence zahrnují osobní nebo emocionální distres, významnější duševní poruchu, somatické zdravotní oslabení, strach z oficiálního trestu, tělesné/fyzické predispozice, nízké IQ, sociální status/sociální vrstva, závažnost aktuálního trestného činu a další faktory, které nejsou v přímém vztahu ke kriminálnímu chování.

Tabulka 1: Rizikové faktory²⁹

faktor/proměnná	riziko	dynamická potřeba
Historie antisociálního chování	časné zahájení antisociálního chování, přetrvávající antisociální aktivity různého druhu a v různých podmínkách	vytvoření nekriminálních alternativ chování v rizikových situacích
Antisociální model osobnosti	vyhledávání vzrušení, dobrodružství, slabá sebekontrola, nesoustředěnost, agresivita	výcvik dovedností k řešení problémů, sebeřízení/seberegulace, zvládání hněvu a zlosti
Antisociální kognice	postoje, hodnoty, mínění a racionalizace podporující kriminální chování; emocionální stavy hněvu a nelibosti; provokativní chování, vzdor a otevřený odpor; kriminální vs. antikriminální identita	redukce antisociální kognice, rozpoznání rizikového myšlení a pocitů, budování alternativních, méně rizikových úsudků a prožitků, přijetí nově získané antikriminální identity
Antisociální vazby	spojení s dalšími osobami zapojenými v kriminálním jednání a s tím související izolace od nekriminálních osob; bezprostřední	redukce vazeb na kriminální osoby v okolí, rozšíření vztahů s nekriminálními osobami

²⁸ Andrews,D.A., Bonta,J., Wormith,J.S: The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need assessment. Crime and Delinquency,52,1, 2006,str..10

²⁹ zpracováno podle: Andrews,D.A., Bonta,J., Wormith,J.S: The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need assessment. Crime and Delinquency,52,1, 2006, str. 11

	a přímá sociální podpora kriminálního chování	
--	--	--

Využití pouze statických či začlenění i dynamických prediktorů do modelů hodnocení rizika opět závisí na účelu, k němuž je instrument konstruován. Jinou podobu bude mít instrument sloužící justici k rozhodování o druhu a výši sankce a jinou nástroj optimalizující zacházení s odsouzeným během výkonu trestu.

I přes spornost jednotlivých druhů prediktorů, platí obecně, že pokud lze proměnnou měřit spolehlivě, a pokud je skutečně prediktivním faktorem, pak by měla být užívána.

Predikce kriminální recidivy pachatele – predikce opětovného kriminálního jednání

Opětovné kriminální jednání (re-offending) je definováno několika způsoby, ale většinou jde o prokázání dalšího trestného činu nebo o oficiálně zaznamenanou sankci za další trestný čin, který byl spáchán během určitého následného období³⁰.

Pokud se v některých souvislostech užívá pojem „nebezpečnost“ pro míru pravděpodobnosti budoucího opakování trestné činnosti, zdá se pak vhodnější rozlišovat obecnou nebezpečnost pachatele, tj. ve smyslu pravděpodobnosti kriminální recidivy jako takové (opětovné odsouzení) a speciální nebezpečnost, tj. pravděpodobnost opakování určitého konkrétního druhu trestných činů (sexuálních, násilných, majetkových apod.).

Predikce kriminální recidivy pachatelů násilné trestné činnosti

Douglas a Kropp³¹ v práci věnované predikci násilného jednání zdůrazňují, že „při opětovné konceptualizaci problematiky posuzování rizika (risk assessment) byla věnována větší pozornost zvládnání rizik (risk management), kde prvořadým úkolem není přesné vymezení rizika budoucího kriminálního násilí, ale spíše správný výběr

³⁰ Jewkes, Y., Bennett, J.: Dictionary of prison and Punishment. Willan Publishing 2007.

³¹ Douglas, K.S., Kropp, P.R.: A prevention-based paradigm for violence risk assessment: Clinical and research applications. Criminal Justice and Behavior, 29, 2002, str.617-658 (str.619)

strategií redukce násilí (nebo kriminálního chování) a snížení rizika.“

Harris, Rice a Quinsey³² uvádějí prediktory recidivy násilného kriminálního jednání, které byly identifikované u pachatelů. Silnými prediktory jsou disociální porucha osobnosti (dříve psychopatie), nepřizpůsobivost ve školním věku, nízký věk při prvním deliktu, diagnóza poruchy osobnosti podle DSM (klasifikace nemocí). Jako středně silné prediktory jsou uváděny: selhání při dřívějším podm. propuštění, kriminální historie a nebyl ženatý a oddělení od rodičů před 16. rokem věku. Bonta, Law a Hanson³³ prezentují jako silné prediktory *násilné recidivy*: antisociální osobnost, násilnou kriminální historii, delikvenci v juvenilním věku a tedy nízký věk při prvním deliktu posouzení. Jaké střední - nenásilnou kriminální historii, zneužívání návykových látek, rodinný stav. slabé: psychózy, závažné trestné činy

MacArthurova studie³⁴ uvádí následující vysoce významné prediktory násilného chování u klinických psychiatrických pacientů³⁵: porucha osobnosti; uvěznění/zatčení v dospělém věku; závažná duševní porucha bez zneužívání látek; drogová a alkoholová závislost, hněv/zlost. Jako méně významné např. zadržení za násilný čin.

Zmíněné studie se vcelku shodují na tom, že silným prediktorem recidivy násilí je přítomnost poruchy osobnosti a předchozí kriminální záznam. Někteří kriminologové³⁶ zastávají názor, že poznávání rizikových faktorů násilí pokročilo natolik, že se o validní hodnocení lze opřít i při zacházení s jednotlivými pachateli ve výkonu trestu.

---

³² Harris, G.T., Rice, M.E., Quinsey, V.L: Violent recidivism of mentally disordered offenders: The development of a statistical prediction instrument. *Criminal Justice and Behavior*, 20, 1993, str.315-335

³³ Bonta, J., Law, M., Hanson, R. K. : The prediction of criminal and violent recidivism among mentally disordered offenders. *Psychological Bulletin*, 1998, str.123-142.

³⁴ blíže viz.: <http://www.macarthur.virginia.edu/risk.html>; informace o poslední revizi viz.: Monahan, J, Steadman, H., Robbins, P., Appelbaum, P., Banks, S., Grisso, T., Heilbrun, K., Mulvey, E., Roth, L., and Silver, E: An actuarial model of violence risk assessment for persons with mental disorders. *Psychiatric Services*, 56, 2005, str. 810-815.

³⁵ Pozn.: Určitou nevýhodou je populace, pro niž byly tyto prediktory stanoveny, a sice populace „psychiatrická.“ Vzhledem k tomu, že psychózy jsou shodně považovány za „slabý“ prediktor, je pravděpodobné, že do ní autoři řadí také osoby s disociální poruchou osobnosti. Také poněkud odlišné terminologické pojetí psychotických a psychopatických osob v naší a zahraniční literatuře.

³⁶ Hanson, R.K.: Twenty years of progress in violence risk assessment. *Journal of Interpersonal Violence*, 20,2,2005, str.212-217

Predikce kriminální recidivy pachatelů sexuální trestné činnosti

Craig a kol.³⁷ v souvislosti s predikcí recidivy sexuální trestné činnosti rozlišil čtyři typy prediktorů – rizikových faktorů. **Statické** rizikové faktory k hodnocení dlouhodobého rizika, které však nelze využít k posouzení případných změn v čase. K nim řadí např. věk v době prvního odsouzení, změny diagnózy v čase, charakteristiky oběti (např. oběť mužského pohlaví, neznámá či cizí oběť), atd. Druhou skupinu tvoří **dynamické** rizikové faktory, které, jak již bylo řečeno, podléhající změnám např. v průběhu odborné intervence. Třetí typ prediktorů nazvali **stabilními dynamickými faktory**, které jsou relativně trvalé, a pokud podléhají změnám, pak v dlouhodobé perspektivě. Jde např. pociťovanou míru odpovědnosti, kognitivní poruchovost apod. Poslední proměnné - **akutní dynamické faktory** - se rychle mění, dokonce v průběhu několika hodin, např. užívání drog, negativní emocionální stavy apod.

V jiné studii zjistili Långström a Grann³⁸, že se sexuální recidivou jsou spojeny faktory typu: předchozí sexuální trestná činnost, slabé sociální dovednosti, oběť mužského pohlaví a dvě či více obětí u indexového (současného) trestného činu, zatímco faktory typu: předchozí poruchy chování, předchozí odsouzení, psychopatie a užití výhrůžek smrti nebo zbraně u indexového sexuálního trestného činu, jsou prediktory obecné kriminality. Hanson³⁹ vytvořil krátkou čtyřpoložkovou škálu RRASOR, která zahrnuje: minulá odsouzení za sexuální delikty, věk v době propuštění, pohlaví oběti a vztah k oběti. Craig a kol. v jiné studii⁴⁰ však ukázali, že „deliktově specifická“ je pouze jedna z Hansonových proměnných. Ostatní jsou vcelku dobrými indikátory násilné či obecné kriminality.

Vývoj metod posuzování pachatele

Obecně existují dva typy instrumentů k posouzení pachatele (offender assessment), dva hlavní způsoby sloučení statických a dynamických kritérií pro

---

³⁷ Craig,L.A., Browne,K.D., Beech,A.R.: Assessing Risk in Sex Offenders. A Practitioner's Guide. John Wiley & Sons Ltd., Chichester 2008 .

³⁸ Långström,N., Grann,M.: Risk for criminal recidivism among young sex offenders. Journal of Interpersonal Violence, 15, 2000, 8, str. 855-871

³⁹ Hanson,R.K.: The Development of a Brief Actuarial Risk Scale for Sexual Offence Recidivism. dostupné z http://ww2.ps-sp.gc.ca/publications/corrections/199704_e.pdf (červen 2007)

⁴⁰ Craig,L.A., Browne,K., Beech,A., Stringer,I.: Psychosexual characteristics of sexual offenders and the relationship to reconviction. Psychology, Crime and Law, 12, 2006, str. 231-244

potřeby rozhodování. První jsou založené **na klinickém úsudku**⁴¹ a druhý tvoří instrumenty vycházející ze **statistické praxe** (kvantitativní způsob⁴²). Ačkoli první instrument sestavený k hodnocení rizika pachatele byl předložen Burgessem na konci dvacátých let minulého století, sofistikovanější technologie odhadu rizika pachatele – ve smyslu opětovného spáchání trestného činu – se objevily až v posledních dvaceti letech. V souvislosti s tím, jak se postupy posuzování rizika vyvinuly z paradigmatu „první generace posuzování (*risk assessment*)“ ke „generaci čtvrté.“

První generace instrumentů představují nestrukturované profesionální odhady pravděpodobnosti kriminálního chování. Čistě klinické metody – subjektivní diagnostika nebo profesionální intuice se spoléhají na odborně a profesionálně vedený rozhovor (interview) s pachatelem pomocí série otázek, které většinou nejsou standardizované. Dalším postup představuje technika zaškrťování položek (check-off) seznamu, které mohou být užívány např. pro posouzení zneužívání návykových látek. Profesionál v průběhu posuzování zvažuje informace, které získal během rozhovoru. Ačkoli tato metoda je stále běžně užívaná, nebylo zjištěno, že by takto vytvořené predikce byly přesné nebo validní.⁴³ Andrews a Bonta⁴⁴ zdůrazňují, že „tyto odhady obsahují nesehnatelná rozhodovací pravidla a lze je jen obtížně replikovat.“ Tento klinický model reprezentují subjektivní klinické rozvahy či mínění, někdy označované jako neformální a intuitivní. Varianta tohoto přístupu je nyní nazývána „strukturovaným klinickým úsudkem“ (např. instrument HCR-20⁴⁵)

Druhou generaci přístupů k posuzování rizika představují empiricky založené instrumenty, ale jak uvádí Andrews⁴⁶ poněkud „ateoretické.“ Důraz se klade na přesná a neměnná fakta (tzv. statické faktory), potvrzena je prediktivní přesnost faktorů, ale méně se zde pracuje s potřebami odsouzených (pachatelů). Objevuje se

---

⁴¹ Klinická metoda spoléhá ponejvíce na profesionální úsudek, který je založen na neformálních, subjektivních technikách. Obecně neexistují žádná striktně předem definovaná pravidla určující, které informace užít, jak by měly být měřeny, jaké informační zdroje využít, ani jak by informace měly být kombinovány či váženy.

⁴² Kvantitativní přístup je založen na statistických vztazích. Zahrnuje formální, objektivní procedury, jež kombinují a váží faktory, které poskytnou skóre a doporučení pro rozhodování.

⁴³ Lowenkamp, C.T., Holsinger, A., Latessa, E.: Risk/need assessment, offender classification and the role of childhood abuse. *Criminal Justice and Behavior*, 28,5, 2001, str. 543-563

⁴⁴ Andrews, D.A., Bonta, J., Wormith, J.S.: The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment. *Crime & Delinquency*, Vol. 52 No. 1, 2006, str. 7-27 (str. 12)

⁴⁵ blíže k instrumentu viz.: Webster, C.D., Douglas, K.S., Eaves, D., Hart, S.D.: The HCR-20: Assessing risk for violence (Version 2). Burnaby, Simon Fraser University, Canada 1997

⁴⁶ Andrews, D.A., Bonta, J., Wormith, J.S.: The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment. *Crime & Delinquency*, 52, 1, 2006, str. 8

označení technický – statistický model predikce a datuje se ke konci osmdesátých a začátkem devadesátých let minulého století. S využitím metaanalýz určili výzkumníci několik hlavních faktorů, které souvisejí s kriminálním chováním. Příkladem „druho-generačního“ posouzení rizik je Salient Factor Score (SFS)⁴⁷, který se skládá ze sedmi položek typu sociodemografických (např. věk v době spáchání prvního tr. činu, zaměstnání a historie závislostí) a kriminogenních proměnných (počet odsouzení, typ trestného činu, počet nepodmíněných výkonů trestu (uvěznění) a historii podmíněného propuštění. Posouzení rizika je založeno především na statických faktorech (prediktorech), takových jako je kriminální historie. I vzhledem k povaze instrumentu konstruovaného v rámci výzkumu IKSP bude o tomto přístupu zmínka dále v textu..

Třetí generace instrumentů (v devadesátých letech) včleňuje do statistického posuzování dynamické proměnné jako prediktory rizika-recidivy. Mnoho badatelů považuje tyto nástroje za mnohem vhodnější, než instrumenty druhé generace, protože nabízejí cestu, jakým způsobem je možné zacházet s pachatelem (odsouzeným) a poté znovu posuzovat případné změny rizika. Tuto oblast posouzení rizika pachatele představují tzv. risk-needs assessment, které obsahují dynamické (proměnlivé) rizikové faktory (např. kriminální postoje) i statické proměnné. Výhodou instrumentů třetí generace je jejich užitečnost z hlediska aplikace v programech zacházení a postižitelnost („měřitelnost“) změny. Třetí generace nástrojů byla, stejně jako předchozí etapa, empiricky odvozená, ale zahrnuje širší zkoumání rizikových dynamických položek (kriminogenních potřeb). Jako příklad lze uvést instrument Level Service Inventory–Revised (LSI- R)⁴⁸.

V současné době se používají instrumenty čtvrté generace. Vyhodnocují se také faktory důležité pro další činnost při vedení případu (case management)⁴⁹.

---

⁴⁷ Hoffman, P. B. : Twenty years of operational use of a risk prediction instrument: The United States Parole Commission's Salient Factor Score. *Journal of Criminal Justice*, 22, 1994, str.477-494.

⁴⁸ Andrews, D.A., Bonta,J.: *The Level of Service Inventory–Revised*. Toronto, Canada: Multi-Health Systems 1995; cit. podle: cit. podle: Andrews, D.A., Bonta,J., Wormith,J.S.:*The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment Crime& Delinquency*, 52, 1, 2006 p. 8

⁴⁹ case management – metoda nepřináší nové prvky, jde o styl, způsob práce s klientem. Představuje podporu „šitou na míru“ klienta, zaměřuje se spíše na „zdravé stránky“ než na psychopatologii (Rapp, C.A., Wintersteen,R.: *The strenghts model of case management: results from twelve demonstrations*. *Psychosocial Rehabilitation Journal*, 1989,1,13,p.23-32) Kruhový model case management začíná hodnocením potřeb, plánem, realizací plánu a zpětným vyhodnocením. Risk management (soubor metodických postupů k odstraňování či omezování rizik) by měla proto být porozuměny jako riziko redukce spíše než prevence, to je, redukování

Posuzování navíc zahrnuje strukturovaný plán intervence vyplývající z vyhodnocení rizik a potřeb. Je třeba dodat, že neoddelitelnou součástí novodobých nástrojů je stále jistá míra „subjektivního klinického úsudku.“ Čtvrtá generace risk assessment řídí a doprovází výkon dohledu a zacházení s pachatelem (od příjmu do uzavření případu – výstupu). V dalším sledování pak lze činit závěry spojené s posouzením rizika a potřeb osoby při vstupní posouzení v porovnáním (a přezkoumání) plánu poskytnutých služeb (programů) či s výsledky posouzení pachatele v „meziobdobí.“ Rozdíly mezi dvěma závěry mohou být srovnávány s ohledem jak na recidivu, tak např. na pocit životní pohody (well-being). Hlavním cílem instrumentů čtvrté generace je posílit dodržování principů efektivního postupu v resocializaci a usnadnit klinickou supervizi. K nejznámějším nástrojům čtvrté generace patří Correctional Assessment and Intervention System (CAIS)⁵⁰, a Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS)⁵¹. Vězeňská služba v Kanadě využívá Offender Intake Assessment (OIA)⁵² a Level of Service/Case Management Inventory (LS/CMI)⁵³.

Bonta⁵⁴ zpracoval doporučení či pokyny pro výběr a používání nástrojů určených k diagnostice (posouzení) pachatele. Posouzení rizika pachatele (ve smyslu opětovného spáchání trestného činu) by mělo být založeno na statistickém přístupu - diagnostika by zde měla být založena na „měření. Nástroje k posouzení rizika by měly mít prokazatelnou prediktivní validitu. Používat instrumenty, které se přímo týkají kriminálního chování. Zvolit instrumenty, které jsou podloženy relevantní teorií. Posuzovací instrument by měl být komplexní (stejně jako kriminálního chování má mnoho příčin a netvoří jej jeden faktor. Vyhodnocovat také faktory související s kriminogeními potřebami. Omezit používání osobnostních a kognitivních testů - tyto testy by měly být omezeny např. na diagnostiku odpovědnosti pachatele.

(snižování): faktorů, které směřují rizika, že riziko nastane (se objeví) ; nebo snižování dopadů rizika, jakmile už nastalo (tato pojetí evokuje přístup harm reduction)

⁵⁰ dostupné na: www.nccd.crc.org/need_main.html

⁵¹ informace dostupná na : www.northpointe.com

⁵² Motiuk,L.L.: Classification for Correctional Programming: The Offender Intake Assessment (OIA) process. Forum on Corrections Research, 9, 1997, str.18-22.

⁵³ Andrews,D.A., Bonta, J., Wormith, S.J.: The Level of Service/Case Management Inventory (LS/CMI). Toronto, Canada: Multi-Health Systems 2004; cit. podle: Andrews, D.A., Bonta,J., Wormith,J.S.:The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment Crime& Delinquency, 52, 1, 2006 str. 7-27

⁵⁴ Bonta,J.:Offender risk assessment: Guidelines for selection and use. Criminal Justice and Behavior,29,4, 2002, str.355-379

K posouzení rizika a potřeb pachatele užívat různé metody a cvičit profesionální odpovědnost a kompetence být „přesný“

Statistické instrumenty k posuzování rizika

Vývoj statistických instrumentů k posouzení rizika, jak bylo uvedeno, se datuje od Burgess⁵⁵, který užíval nezátížený lineární aditivní model pro formulaci prediktivního modelu. Tento přístup dále rozvíjeli manželé Glueckovi při svém „klasickém“ longitudinálním sledování delikventních osob. Svého vrcholu tento směr dosáhl v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století několika nástroji, které byly praxí dobře akceptované. Jde o instrumenty: Base Score Expectancy (BES)⁵⁶, Salient Factor Score (SFS) užívaný v USA⁵⁷ a Statistical Index on Recidivism (dnes také jako General Statistical Information on Recidivism – GSIR) v Kanadě⁵⁸. Ve Velké Británii je od devadesátých let užívána statistická predikční tabulka pro posouzení kriminální recidivy - Offender Group Reconviction Score (OGRS)⁵⁹. Tyto instrumenty „poskytly významná metodologická zlepšení (vzhledem ke klinickým metodám) a přinesly metodám predikce významnější roli ve vývoji strategie“⁶⁰.

Statistické predikční modely umožňují předvídat budoucí události, stavy nebo chování na základě matematických operací s dostupnými informacemi z minulosti, testovanými v současnosti. Velká část výzkumu se zaměřuje na predikci pachatelova budoucího chování, např. pravděpodobnosti opětovného soudního projednávání

---

⁵⁵ Burgess, E.W.: Factors determining success or failure on parole. In: A.A. Bruce, E.W. Burgess, A.J. Arn (Eds.): The working of the intermediate sentence law and the parole system in Illinois Springfield, IL : State Board Parole 1928, str. 205-249; cit. podle: <http://www.crim.umontreal.ca/cours/cr1600/revue/leblanc1.pdf> (staženo květen 2006)

⁵⁶ P.B. Hoffman, H. M. Goldstein: Do Experience Tables Matter? The Journal of Criminal Law and Criminology, 64, 3, 1973, str. 339-347.

⁵⁷ blíže např.: Hoffman, P.B.: Screening for risk: A revised salient factor score (SFS 81). Journal of Criminal Justice, 11, 1983, p. 539-547; Hoffman, P.B., Beck, J.L.: Recidivism among released federal prisoners: Salient factor score and five-year follow-up. Criminal Justice and Behaviour, 12(4), 1985, str. 501-507; Hoffman, P.B.: Twenty years of operational use of a risk prediction instrument: The United States Parole Commission's Salient Factor Score. Journal of Criminal Justice, 22, 1994, str. 477-494.

⁵⁸ Nuffield, J.: Parole decision-making in Canada. Ottawa: Solicitor General of Canada 1982.

⁵⁹ Taylor, R.: Predicting reconvictions for sexual and violent offences using the revised offender group reconviction scale. Home Office Research Findings No.104. London 1999

⁶⁰ Jones, P.R.: Risk prediction in criminal justice. In: Harland, A.T. (Ed.): Choosing correctional options that work: Defining the demand and evaluating the supply. Thousand Oaks, Sage 1996, str. 33-68 (p.36); cit. podle: Stephen D., Gottfredson, Moriarty, L.J.: Statistical Risk Assessment - old problems and new applications. Crime and Delinquency, 52, 2006; str. 178-200

pachatele, spáchání nového trestného činu, selhání v období zkušební doby, při podmíněném propuštění a nebo útěků z nápravného zařízení⁶¹. Aдекватní posouzení osobnosti pachatele, stanovení odpovídajícího trestu a volba účinného postpenitenciárního působení předpokládá i orientaci v pachatelově minulosti.

Kriminální kariéry pachatele jsou v podstatě založené na kriminální historii, jejíž význam v predikci recidivy je prokázán⁶². Nejspolehlivějším východiskem pro predikci kriminálního chování osoby (pachatele) v budoucnosti, je jeho chování v minulosti. Proto významnější instrumenty k posouzení rizika recidivy⁶³ mají většinu prediktorů v podobě proměnných, které hodnotí kriminální historii.

Analýza kriminální minulosti pachatele umožní charakterizovat osobnost pachatele na pozadí spáchaných trestných činů. Mezi důležité ukazatele zde patří jejich četnost (i jejich trvání), stejnorodý či nestejnorodý charakter kriminálního jednání, stupeň nebezpečnosti trestných činů a jejich případná gradace, kauzální souvislost mezi jednotlivými trestnými činy, uložené tresty a institucionalizované opatření (ochranný dohled, ochranné léčení, postpenitenciární péče), která měla zamezit další trestné činnosti. Všechny tyto proměnné odkrývají kriminální kariéru jedince s charakteristickými objektivními znaky intenzity jeho kriminálního chování i zaměření jeho společenské nepřizpůsobivosti.

I přesto, že zaměření pouze na statické proměnné může přehlédnout významné faktory v kriminálním jednání pachatele, jsou data vztahující se k počátku, trvání, závažnosti, změnám v závažnosti a informace o případných modelech ukončení

---

⁶¹ Lattimore,P.K., Linster,R.L.: Risk Classification of Probationers-Development of a Statistical Model Based on Manasemelit Information System Data. National Institute of Justice Working 1996, Paper 96-0 1; Sims,B.,Jones,M.: Predicting success or failure on probation: factors associated with felony probation outcomes. Crime and Delinquency ,v 43,3,1997,str. 314-327.

⁶² např. Blumstein, A., Farrington, D.P., Moitra, S.: Delinquency careers:Innocents, desisters, and persisters. Crime and Justice: An Annual Review of Research,6,1, 1985,str.187-219; Farrington,D.P., Lambert,S., West,D.J.: Criminal Careers of two Generations of family members in the Cambridge Study Development. Studies on Crime and Crime Prevention, 7,1998,str.85-106; Hanson,R.K., Bussiere,M.T.: Predicting relapse sexual offender recidivism studies. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 66,2, str. 348-362;Hollin,C.R., Palmer, E.J.: Level of Service Inventory – Revised profiles of violent and nonviolent prisoners. Journal of Interpersonal Violence, 18,9,2003,str.1075-1086; Proulx,J., Pellerin, B., Paradis, Y., McKibben,A., Aubut,J., Quimet,M.:Static and Dynamic predictors of recidivism in sexual agresor. A Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 9,1997,str.7-27; Harris, G.T., Rice, M.E., Quinsey,V.L : Violent recidivism of mentally disordered offenders: The development of a statistical prediction instrument. Criminal Justice and Behavior,20, 1993, str.315-335; Scalora,M.J., Garbin,C.: A multivariate analysis of sex offender recidivism. Interpersonal Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 47,3,2003, str.309-323; Weisburd,D., Chayet,E.F., Waring,E.J.:White-collar crime and criminal careers: Some preliminary findings. Crime and Delinquency, 36,3,1990,str.342-355

⁶³ např.: Static 99; Psychopathy Checklist – Revised; Level of Service Inventory – Revised; Historical, Clinical and Risk Management Factors – 20; Violence Risk Scale; Violence Risk Scale - Sexual Offender Version

kriminální aktivity bezpodmínečně potřebné k popsání a „měření“ kriminálních kariér. Prakticky využitelné nástroje tedy musí být založeny na statisticky silných metodách⁶⁴.

Sestavení predikčního instrumentu – empirická část výzkumu IKSP

Hlavním cílem výzkumu IKSP bylo vytvořit prakticky využitelný nástroj k predikci kriminální recidivy. Navržený nástroj využívá pouze tzv. statická data, tj. prakticky neměnné informace z kriminální anamnézy posuzovaného jedince. Uživatelem takového instrumentu proto velmi pravděpodobně nebudou instituce zaměřené primárně na změnu chování posuzované osoby. Dostupnost základních dat pro justici spočívá v jediném zdroji, a to v rejstříku trestů (RT), který bývá pro účely trestního řízení standardně vyžadován. Snadná administrace a vyhodnocování je dána množstvím položek nástroje, dostupností zdroje dat, nároky na kvalifikace administrátora a složitostí vyhodnocení dat.

Na statistickém přístupu je založena většina instrumentů užívaných trestní justicí k posouzení rizika opětovného odsouzení pachatele a patří aktuálně k nejvíce preferovaným metodám odhadu pravděpodobnosti budoucího kriminálního chování. Opírají se o poznatky výzkumů kriminální a zvláště pak recidivující populace. Pomocí moderních statistických procedur jsou identifikovány takové životní okolnosti a projevy chování, které jsou typické pro osoby opakovaně páchající trestnou činností. Tyto příznačné charakteristiky jsou označovány jako prediktory s určitou výpovědní silou a jejich sloučením vznikají různé posuzovací nástroje.

Nově vytvářený predikční instrument také musí splňovat základní psychometrická kritéria, měl by měřit to, k čemu je určen (validita) a měl by být spolehlivý (reliabilita). U predikčního nástroje by měla být ověřována tzv. prediktivní a pojmová validita. Prediktivní validitu lze ověřit pouze novým výzkumem. Pojmová validita bývá ověřována např. pomocí faktorové analýzy. Reliabilita nástroje vypovídá o jeho stabilitě v čase a bývá ověřována např. pomocí test-retest přístupu, což opět

---

⁶⁴ Clear, T.: Statistical Prediction in Corrections. Research in Corrections: The National Institute of Corrections Washington 1998.

vyžaduje nový výzkum. Vzhledem k tomu, že základní data navrhovaného instrumentu jsou statické povahy, tj. jsou získávána z historie zkoumaných osob a úředních zdrojů, je jejich stabilita v čase vysoce pravděpodobná. Právě stabilita v čase je nejčastější námitkou proti predikcím vycházejícím ze statických dat.

Výběr prediktorů, analýzy a vzájemné vztahy mezi prediktory..

Volba proměnných – prediktorů byla určena především účelem budoucího predikčního instrumentu a proto obsahuje především tzv. statické prediktory, jejichž identifikace v každém konkrétním případě je relativně snadná a nevyžaduje speciální odbornost. Byla proto volena taková data, která jsou pracovníkům justice v průběhu trestního řízení prakticky běžně k dispozici (oficiální záznamy o kriminální kariéře - údaje dostupné z opisu RT). Tuto volbu podporovala také skutečnost, že poslední výzkumy potvrdily validitu oficiálních záznamů o kriminálním chování při predikci recidivy. V tomto bodě je možno odvolat se na Farringtona a jeho kolegy⁶⁵, kteří předložili důkazy o spolehlivém použití oficiálních záznamů k výzkumu kriminální kariéry. Autoři poznamenávají, že pachatelé závažných trestných činů (vysoce rizikovní pachatelé) podle subjektivně získaných informací od pachatelů (self-report data) jsou „nejzávažnějšími“ pachateli i podle oficiálních záznamů. Bylo prokázáno, že existuje signifikantní korelace mezi oficiálními (úředními) záznamy a self-report daty.⁶⁶

Na základě analýzy odborné literatury, s přihlédnutím k vlastním praktickým zkušenostem autorů studie, byla v průběhu výzkumu navržena sada prediktorů budoucí kriminální recidivy. Jde především o informace o počátku a průběhu kriminální kariéry konkrétní osoby a o její aktuální trestné činnosti. Výběr těchto proměnných podpořila i analýza kriminologické literatury.

Na základě studia odborné literatury, zkušeností a povědomí o evidovaných datech v rámci institucí justice, byly vybrány proměnné (n=20) jakožto prediktory opětovného odsouzení (kriminální recidivy). Zvolené proměnné pokrývaly oblast identifikačních či tzv. základních dat, tedy: pohlaví, datum narození nebo věk v době

---

⁶⁵ Farrington, D.P., Lambert, S., West, D.J.: Criminal Careers of Two Generations of Family Members in the Cambridge Study in Delinquent Development. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 7, 1998, str.85-106.

⁶⁶např.: Thornberry,T., Krohn,M.D.: The Self-Report Method for Measuring Delinquency and Crime. In: *Measurement and Analysis of Crime and Justice*. Criminal Justice, 14, 2000, str. 33-83.

posuzování. Dále údaje týkající se prvního odsouzení (v našem případě šlo o první záznam v opisu RT), následovaly informace o případném odsouzení osoby ve věku mladistvém (do 18 let), o zaměření kriminálního jednání v tomto věku, o „spolupachatelství“ v tomto věku. Dále údaje k průběhu dosavadní kriminální kariéry (počty odsouzení, typ trestné činnosti apod.) i k aktuálnímu kriminálnímu jednání. Všechny proměnné byly operacionalizovány a pro potřeby analýz indexovány.

Cílem výzkumné studie bylo navrhnout instrument, který poskytne s určitou mírou přesnosti predikci budoucího kriminálního chování ve smyslu – „selhání/neselhání“. Pro výběr vhodných prediktorů do instrumentu byl shromážděn soubor osob, které byly propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody. Sledované období jejich případného opětovného odsouzení (selhání=recidiva), jejich kriminální kariéry, obsáhlo období šesti let. Byly provedeny analýzy⁶⁷ nutné k formulování instrumentu s konečným výběrem relevantních položek (signifikantní rozdíly mezi podsoubory v jednotlivých proměnných a vzájemné vztahy mezi prediktory).

Vzájemné vztahy mezi prediktory (sledovanými charakteristikami)

Podle odborné literatury věk pachatele v době prvního odsouzení představuje jeden z „nejsilnějších“ prediktorů budoucí kriminální recidivy. Korelace⁶⁸ „věku“ byly záporné a statisticky vysoce významné s několika proměnnými. Znamená to, že čím dříve pachatel začíná se svou kriminální kariérou (úředně registrovanou), tím více má záznamů (celkový počet odsouzení), a to jako mladistvý i obecně, tím pravděpodobněji bude páchat trestnou činnost ve spolupachatelství, tím pravděpodobněji jej bude možno označit za multirecidivistu (tři a více odsouzení v záznamech) a tím pravděpodobněji bude mít více záznamů o odsouzení v budoucnosti. Nepřekvapily vysoce významné pozitivní korelace věku v době prvního odsouzení, věku v době posledního odsouzení a věku v době „posuzování.“ Je to dáno jejich logickou vzájemnou souvislostí.

---

⁶⁷ podrobně rozpracováno v závěrečné zprávě výzkumu; použity techniky deskriptivní statistiky, testování hypotéz a redukce dat - statistické nástroje operačního systému Windows - programy Excel, Access a SPSS 16.0.

⁶⁸ korelační koeficient (r) vyjadřuje míru asociace – vztahu mezi proměnnými (rozsah -1 až +1); absolutní hodnota koeficientu vyjadřuje sílu (těsnost) vztahu; znaménko pak směr vztahu.

Statisticky významná negativní korelace míry budoucí recidivy (zjišťovaná počtem odsouzení ve sledovaném období šesti let) s proměnnou „první odsouzení – nepodmíněný trest odnětí svobody“ může naznačovat, že vyšší míra budoucí kriminální recidivy může souviset s určitým „otužováním“ vůči trestu, způsobeným mírnějším přístupem justice k „začínajícím“ pachatelům. To dokresluje i vysoce významná záporná korelace této proměnné se znakem „multirecidiva“. Vysoce významné negativní korelace „věkových“ proměnných (věk v době posuzování, věk v době prvního a věk posledního odsouzení) s očekávanou budoucí recidivou odrážejí předpoklad souvislosti dřívějšího začátku kriminální kariéry s kriminální recidivou. Jiný obecný předpoklad souvislosti budoucí kriminální recidivy s předchozí kriminální recidivou potvrzují vysoce významné pozitivní korelace proměnné „počet odsouzení ve sledovaném období“ se znaky „počet odsouzení ve věku mladistvém“, „celkový počet pravomocných odsouzení“ a „multirecidiva“ (tři a více záznamů o odsouzení).

Vysoce významná pozitivní korelace proměnných „multirecidiva“ a „celkový počet odsouzení“ je dána konstrukcí obou faktorů. Zbývající vysoce významné pozitivní korelace naznačují vyšší pravděpodobnost budoucí kriminální recidivy s výskytem odsouzení za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí (§ 171 tr.z, proměnná „porušení uložené povinnosti“.), odrážející tendenci recidivního pachatele k nedostatečnému respektu norem a sankcí za jejich porušení, dále vyšší pravděpodobnost budoucí recidivy s přítomností odsouzení za „souběžné“ trestné činy krádeže a porušování domovní svobody (§ 247 tr.z. a § 238 tr.z. - proměnná nazvaná „krádež vloupáním“) a konečně vyšší pravděpodobnost budoucí recidivy s pácháním trestných činů ve skupině, tedy se spolupachatelem či spolupachateli.

Nebyly zjištěny žádné statisticky významné korelace proměnné „násilí v kriminální kariéře“ (odsouzení za násilný trestný čin) s ostatními prediktory. Proměnná „sexuálně motivovaná trestná činnost v kriminální kariéře“ koreluje významně s věkem v době „posuzování“ a vysoce významně s prvním odsouzením ve spolupachatelství. Při použití neparametrické míry závislosti (Spearman) není korelace s věkem významná. Vzhledem k minimálnímu zastoupení těchto trestných činů lze uvedená zjištění považovat spíše za artefakt.

Proměnná „porušení uložené povinnosti“ statisticky vysoce významně koreluje s celkovým počtem odsouzení a s celkovým počtem odsouzení ve sledovaném období. Lze předpokládat, že obě zjištění odrážejí obecnou neschopnost respektovat normy a povinnosti, typickou pro recidivisty.

Statisticky významná pozitivní korelace proměnné „první odsouzení ve spolupachatelství“ s proměnnou „krádež vloupáním“ naznačuje vyšší pravděpodobnost spáchání trestného činu krádeže vloupáním pachatelem operujícím alespoň částečně ve skupině. Vysoce významná negativní korelace s proměnnou „věk v době prvního odsouzení“ naznačuje zvyšující se pravděpodobnost spolupachatelství s klesajícím věkem pachatele (v mladším věku). Ostatní vysoce významné korelace naznačují, zvýšenou pravděpodobnost kriminálního jednání ve skupině (se spolupachateli) u souboru recidivistů.

Zjištěné statisticky vysoce významné pozitivní korelace proměnné „krádež vloupání“ se znaky charakterizujícími recidivní pachatele (celkový počet odsouzení, multirecidiva a počet odsouzení ve sledovaném období) naznačují souvislost „souběžných“ trestných činů krádeže a porušování domovní svobody s antisociální orientací, resp. kriminálním životním stylem jedince. Statisticky významná pozitivní korelace s proměnnou „spolupachatelství v kriminální anamnéze“ byla zmíněna výše.

V našem výzkumném souboru „věk v době prvního odsouzení“ koreluje prakticky se všemi zkoumanými charakteristikami. Věk v době prvního odsouzení statisticky vysoce významně koreluje s např. celkovým počtem odsouzení, recidivou po propuštění a statisticky významně s násilným trestným činem po propuštění z výkonu trestu.

Nepřekvapují statisticky vysoce významné kladné korelace proměnné „celkový počet odsouzení“ se znaky „recidiva před propuštěním“, „recidiva po propuštění“, „množství odsouzení před propuštěním“ a „počet odsouzení po propuštění.“ Tyto znaky totiž tvoří její obsah. Navíc proměnná statisticky vysoce významně koreluje se znakem „porušení uložené povinnosti“ - měřeným výskytem trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 tr. z.

Výskyt násilného trestného činu po propuštění statisticky vysoce významně kladně koreluje s: recidivou po propuštění a množstvím odsouzení po propuštění. Nebyla zjištěna statisticky významná korelace s výskytem násilí před sledovaným rokem (propuštěním).

Konstatování, že předchozí kriminální jednání predikuje následné kriminální chování ilustruje zjištěná statisticky vysoce významná korelace: recidiva po propuštění koreluje s recidivou před propuštěním.

Rozdíly mezi podsoubory – osoby s recidivou a osoby bez recidivy

Výzkumný soubor osob propuštěných z výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody byl rozdělen na podsoubor těch osob, které po propuštění recidivovaly a osob, které nezrecidivovaly (sledované období šesti let). Byly testovány hypotézy o rozdílech mezi oběma podsoubory u jednotlivých prediktorů.

Osoby, které recidivovaly byly statisticky vysoce významně častěji poprvé odsouzeny ve věku mladistvém (15 – 18 let), významně častěji byly poprvé odsouzeny zejména za majetkový trestný čin (zatímco nerecidivisté významně častěji zejména za násilný trestný čin), vysoce významně bývají jednou a častěji soudně projednávány ve věku 15 – 18 let a vysoce významně u nich v tomto věku převládá majetková trestná činnost (zatímco u podsouboru „nerecidivistů“ bylo zjištěno vysoce významně méně častý výskyt pravomocného odsouzení). V proměnné „pohlaví“ a „první uložený trest nepodmíněný“ nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly mezi oběma podsoubory.

Osoby podsouboru recidivujících (opětovné odsouzení ve sledovaném období) ve srovnání s osobami podsouboru „bez recidivy“ vysoce významně častěji patřily mezi osoby s „multirecidivou“ (tří a odsouzení-záznamů), vysoce významně častěji byly odsouzeny za „krádež v souběhu s porušováním domovní svobody“ (§ 247 tr.z. a § 238 tr.z - proměnná nazvaná „krádež vloupání“) a vysoce významně častěji „pracují“ se spolupachateli („spolupachatelství v kriminální anamnéze“). Významně častěji bývají odsouzeni také za maření výkonu úředního rozhodnutí (proměnná „porušení uložené povinnosti.“).

U osob souboru recidivujících – ve srovnání se souborem bez recidivy – není první registrovaný trestný čin odsouzen ve spolupachatelství, ani jejich první trest nebývá ukládán v souvislosti s více trestnými činy. Nemívají častěji v kriminální anamnéze násilné kriminální jednání

Závěrem lze konstatovat, že častěji recidivují osoby, v jejichž kriminální kariéře obecně, tj. bez ohledu na dobu spáchání deliktu, převládá majetková trestná činnost, a osoby, které k majetkové kriminalitě „přidávají“ ještě některý z dalších druhů deliktů.

Výběr položek nástroje

Původní výběr dvaceti prediktorů byl v průběhu sběru dat a následných statistických analýz pozměněn. Např. původně vybrané proměnné – „konec výkonu nepodmíněného trestu“ a „zvláště rychle vznikající recidiva“ nebylo možno do analýz zařadit, protože z dostupných zdrojů nebylo možné data jednoznačně identifikovat u všech osob výzkumného souboru. Stejně tak se nepodařilo v konkrétních případech dostatečně spolehlivě zjistit přítomnost „porušení podmínky ve zkušební době“, a proto byla proměnná „porušení podmínky“ omezena jen na výskyt trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 tr. z.. Výběr byl doplněn o proměnnou „krádež vloupáním v kriminální anamnéze“, neboť řada zahraničních výzkumů ji uvádí jako „silný“ prediktor budoucí recidivy (pro naše potřeby jsme ji definovaly jako §234 a §238 tr.z.). Do prvních analýz tak vstoupila data osmnácti sledovaných proměnných – potenciálních prediktorů, s kterými byly provedeny první výpočty (některé výsledky uvedeny v předchozí části).

Po provedených analýzách a identifikaci zjištěných staticky významných rozdílů mezi podsoubory osob, které „selhaly“ (=objevila se recidiva kriminálního jednání) byly z dalších analýz vyloučeny položky: pohlaví, věk v době posuzování, hlavní trestný čin, za který byl pachatel poprvé odsouzen, zda byl první trestný čin spáchán „ve spolupachatelství“, počet odsouzení ve věku mladistvém (15-18let), převládající druh trestné činnosti - ve věku mladistvém, věk v době posledního odsouzení, celkový počet pravomocných rozhodnutí, násilí v kriminální anamnéze a výskyt sexuálně motivované tr. činnosti v kriminální anamnéze.

Ke konečným analýzám byla vybrána pětipoložková varianta instrumentu. Dvě položky, které označila kanonická diskriminační analýza za nejlépe rozlišující mezi podsoubory recidivujících a bez recidivy, a sice „multirecidiva“ a „krádež vloupáním v kriminální anamnéze“, korelují významně jen s některými z ostatních položek. Pokud jde o „multirecidivu“, byla zjištěna statisticky vysoce významná vazba s

položkami „krádež vloupáním“, „věk v době prvního odsouzení“ a spolupachatelství v kriminální anamnéze“. Položka „krádež vloupáním“ pak vysoce významně koreluje s „multirecidivou“ a významně s „spolupachatelstvím v kriminální anamnéze.“ Na základě dalších provedených analýz byla navržena pracovní verzi nástroje k predikci budoucí recidivy opírajících se o tzv. statická data a připojena byla data o skórování a interpretaci.

Navržený predikční instrument představuje pouze pracovní verzi. Ke konečné verzi by měl být proveden další výzkum, který by ověřil jeho prediktivní validitu. To vyžaduje vytvořit nový výzkumný soubor osob, které jsou aktuálně trestně stíhány a formulovat pomocí instrumentu predikční závěry. Poté by měly být zkoumané osoby alespoň po dobu pěti let po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, příp. po odsouzení k jinému trestu než odnětí svobody, sledovány a následně by měla být zhodnocena přesnost predikčních závěrů. Navrhovaný nástroj by měl být využíván pouze v rámci první etapy predikce chování posuzované osoby. Tato prvotní predikce by pak měla být druhou etapou příp. korigována či potvrzena.

Příspěvek k problematice predikce kriminálního jednání⁶⁹

BLATNÍKOVÁ Š. – NETÍK, K.

Souhrn

Text článku vychází ze závěrečné zprávy výzkumu IKSP „Vybrané problémy vězeňství se zaměřením na predikci vývoje pachatele“. První část nabízí některé přístupy a metody užívané při posuzování pachatele - techniky určené k predikci vývoje kriminálního chování (opětovného odsouzení). Další část se věnuje jednotlivým pojmům – riziko a potřeby - a jejich členění, proměnným, které jsou „odpovědné“ za kriminální recidivu. Doplněn je vývojový přehled metod posuzování pachatele. Z přístupů jsou podrobněji rozebrány statistické instrumenty určené pro predikci opětovného odsouzení pachatele. Druhá část textu prezentuje krátký výstup z empirické části výzkumu IKSP. Věnovali jsme se výběru vhodných prediktorů kriminální recidivy, které byly aplikovány na výzkumný soubor osob propuštěných

---

⁶⁹ Text vychází ze závěrečné zprávy výzkumu IKSP „Vybrané problémy vězeňství se zaměřením na predikci vývoje pachatele“ 2004-2007, řešitelé: PhDr. Šárka Blatníková a PhDr. Karel Netík, CSc

z výkonu trestu. Vztahy mezi prediktory, analýzy rozdílů a vzájemných vazeb v podsouboru osob, které „selhaly-recidivovaly“ a podskupiny „bez recidivy“, umožnily následnou formulaci pracovní verze instrumentu, který je založen na statických proměnných.

BLATNÍKOVÁ Š. – NETÍK, K.

An article on the issued of prediction of criminal activity

Summary

The text of the article is based on the final reports from a survey by IKSP (Institute for Criminology and Social Prevention) on “Selected problems of the prison system focusing on prediction of the development of the offender “. Its first part offers some approaches and methods used in assessment of the offender – techniques intended for prediction of the development of criminal behaviour (repeated conviction). The next part focuses on the individual terms– risks and needs – and their divisions, the variables, which are “responsible“ for recommitment of crime. A digest of the development of methods for assessing offenders has been added. Among the approaches, the statistical instruments discussed at greater length are those for prediction of repeated conviction of the offender. The second part presents a brief outcome from the empirical section of the IKSP research. We focuses on selection suitable predictors of recommitment of crime, which were applied to an experimental group of persons set free from their term. The relations between predictors, an analysis of the differences and mutual relations of the subgroup of people, who “failed-recommitted“, and the subgroup “without recommitment“, enabled consequent formulation of the working version of an instrument, which is based on the statistical variables.

Der Beitrag zur Problematik der Prädiktion des kriminellen Handelns

Š. BLATNÍKOVÁ – K. NETÍK

Zusammenfassung

Der Text des Artikels geht vom Abschlussbericht der Erforschung des IKSP (Institut für Kriminologie und soziale Prävenz) „Ausgewählte Probleme des Gefängniswesens mit der Orientierung auf die Prädiktion der Entwicklung des Täters“ aus. Der erste Teil bietet mehrere Ansätze und Methoden zur Beurteilung Täters sowie Techniken an, die zur Prädiktion der Entwicklung des kriminellen Handelns (wiederholte Verurteilung) bestimmt sind. Im weiteren Teil widmen sich die Autoren den Begriffen - das Risiko und die Bedürfnisse – und deren Gliederung sowie den Variablen, die für kriminelle Rückfälle „verantwortlich“ sind. Der Artikel ist mit einer Entwicklungsübersicht der Methoden zur Beurteilung des Täters ergänzt. Von den Ansätzen werden statistische Instrumente detailliert behandelt, die zur Prädiktion der wiederholten Verurteilung des Täters bestimmt sind. Im anderen Teil des Textes wird ein kurzes Output aus dem empirischen Teil der Erforschung des IKSP präsentiert. Die Autoren haben sich der Auswahl von geeigneten Prädiktoren des kriminellen Rückfalls gewidmet, die für eine untersuchte Gruppe von Personen, die aus dem Strafvollzug entlassen wurden, angewendet wurden. Die Beziehungen zwischen den Prädiktoren, die Analysen der Unterschiede und der gegenseitigen Bindungen zwischen den Prädiktoren in der Teilmenge von Personen, die „versagten-rezidierten“ und der Untergruppe „ohne Rückfall“, ermöglichten eine anschließende Formulierung der Arbeitsversion des Instruments, das auf den statistischen Variablen aufgebaut ist.